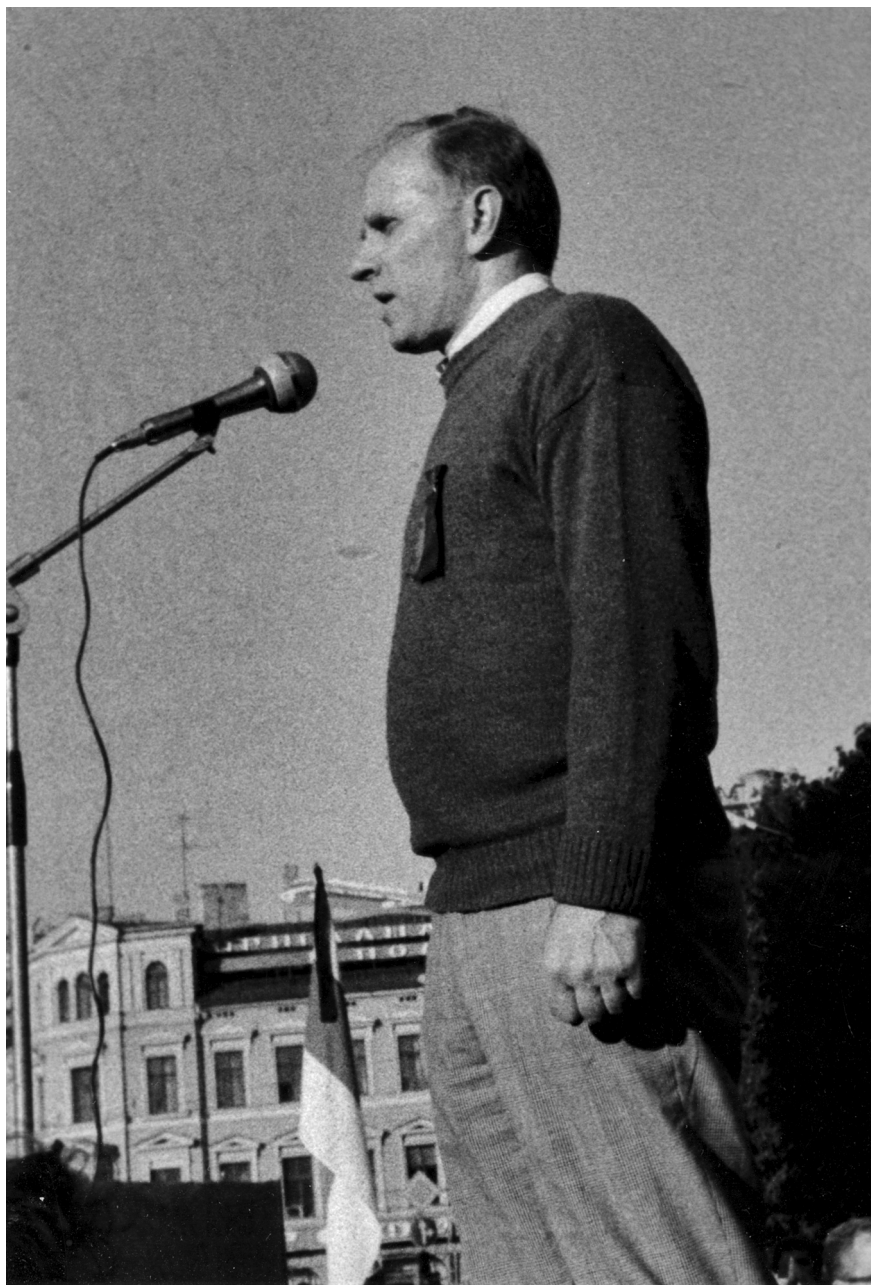

Lielā Latvijas vēstures grāmata nekad nebūs līdz galam uzrakstāma. Tā ir kā mūsu likteņupe, kas, sākusies no maziem strautiņiem dažādos dzimtenes novados, savā ritējumā kļūst par neatņemamu daļu jūrai un pasaules okeāniem un plūst mūžīgi.

Latvijas 20. gadsimta vēsture sastāv no daudziem latviešu stāstiem, kas mutvārdu nostāstos vai rakstītos tekstos ir skaists un vērtīgs mantojums no pagājušajiem laikiem. Mūsdienās, kad jaunatnei cilvēka brīvība ir pašsaprotama vērtība, jebkurš stāsts par to laiku, kad mūsu valsts Latvija bija okupēta zeme, ir ar sevišķu nozīmi. Cilvēku brīvība, valsts neatkarība ir kādreiz izcīnīta, zaudēta un atkal atgūta vērtība.

Grāmata ir Inta Čālīša – latvieša, cīnītāja pret apspiedējiem, politieslodzītā un Latvijas neatkarības atgūšanas procesa dalībnieka – stāsts par savu dzīvi, ģimeni, cīņu par sava gara brīvību un caur sāpēm izjusto Latvijas mīlestību. Tas ir ne tikai atmiņu stāsts, tas ir arī brīdinājums nākamajām paaudzēm. Mūsu valsts, mūsu tautas brīvība ir iespējama, ja būs garā stipri šo vērtību nesēji, aizstāvji un kopēji. Ceru, šī grāmata palīdzēs lasītājiem skaudrāk sajust pagātņi un asāk saredzēt nākotni.

Andris Tomašūns, vēsturnieks, Dr. paed.

INTS CĀLĪTIS TAUTAS FRONTES DIBINĀŠANAS LAIKĀ

DISIDENTS

INTA CĀLĪŠA DZĪVESSTĀSTS

VILIS SELECKIS

821.174-95

Se 370

Aigara Truhina vāka dizains

Grāmatā izmantotas fotogrāfijas no Inta Cāliša ģimenes arhīva.

Vilis Seleckis

DISIDENTS

Apgāda vadītāja *Vija Kilbloka*

Projekta vadītāja *Bārbala Simsons*

Redaktore *Zaiga Lasenberga*

Mākslinieciskais redaktors *Aigars Truhins*

Apgāds Zvaigzne ABC, SIA, K. Valdemāra ielā 6,

Rīgā, LV-1010. Red. nr. L-4058.

Jelgavas tipogrāfija

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

© Vilis Seleckis, 2020

© Literārā apdare, izdevums, mākslinieciskais noformējums,

Apgāds Zvaigzne ABC, 2020

ISBN 978-9934-0-8867-4

Levada vietā

Katram, kas paņem rokās šo grāmatu, rodas jautājums, kāpēc tā tapusi. Intam Cālītim nav ne titulu, ne grādu. Nav publicētu grāmatu. Nav ieņēmis svarīgus amatus. Jā, apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni par piedalīšanos Latvijas neatkarības atjaunošanā, saņēmis Lietuvas valsts Vīta Krusta Virsnieka ordeni. Vai ar to pietiek, lai Ints Cālītis tiktu aprakstīts plaša apjoma grāmatā?

Lai atbildētu uz šiem jautājumiem, citēšu gulaga pētnieci Anni Aplbaumu. Viņa raksta:

“Krievijasniecīgā interese par savu pagātņi ir atņēmusi krieviem varoņus, tāpat arī mocekļus. Tiem cilvēkiem, kas slepeni un, protams, neveiksmīgi pretojās Staļinam – (..) disidentiem –, Krievijā vajadzētu būt tikpat pazīstamiem, kā Vācijā ir zināmi to cilvēku vārdi, kas sazvērējās nogalināt Hitleru... Stāstu par cilvēkiem, kuru cilvēcīgums uzvarēja pat šausmīgajos padomju koncentrācijas nometņu apstākļos, – vajadzētu lasīt vairāk, zināt labāk un citēt daudz biežāk. Ja skolēniem vairāk stāstītu par šiem varoņiem un viņu dzīvi, viņi iegūtu kaut ko, ar ko lepoties...”

Šos vārdus A. Aplbauma adresē Krievijai. Taču tikpat labi tos var sacīt arī par mums, Latvijā dzīvojošajiem. Arī mums ir disidenti, brīvības kareivji, ar kuriem varētu lepoties, ja vien spētu adekvāti novērtēt viņu lomu un nozīmi. Ints Cālītis ir viens no spilgtākajiem viņu vidū. Par pretpadomju darbību tiesāts trīs reizes. Pirmo

reizi 1949. gadā pirms pilngadības sasniegšanas, uzreiz *apveltīts* ar 25 gadiem stingrā režīma lēģerī. Pēc tam bija seši gadi Mordvijā, tikpat daudz Čusimas cietumā un Permas koncentrācijas nometnē. Kopumā piespriesti 37 gadi, no tiem nebrīvē pavadīti gandrīz 19.

Ints Cālītis malās pa gulaga lēģeriem tajā laikā, kad viņa vienaudži beidza skolas, kļuva inženieri, zinātnieki, mākslinieki, dzejnieki, kolhozu priekšnieki, rūpnīcu direktori. Viņam nebija lemts savu dzīvi ziedot zinātnei, mākslai vai literatūrai, lai kļūtu slavens un titulēts kā daudzi citi viņa laikabiedri. Viņš savu dzīvi ziedoja brīvībai un Latvijai. Sistemātiski, apzināti, mērķtiecīgi visa mūža garumā.

Ja mēs mīlam savu valsti, ja cienām brīvību, demokrātiju, tad šādi cilvēki jātur visaugstākajā godā. Viņi jāsauc par spožākajiem varoņiem, par viņiem jāraksta grāmatas, jāuzņem filmas. Diemžēl līdz šim mēs esam darījuši maz. Tas ir neizpildīts uzdevums, parāds gan šo cilvēku, gan Latvijas priekšā.

Ints Cālītis ir viens no tiem, kuri turpināja Latvijas Centrālās padomes līniju – nekalpot nevienai svešzemju varai, nevardarbīgām metodēm cīnīties par demokrātiskas, brīvas 18. novembra Latvijas atjaunošanu. Viņš un vairāki citi disidenti pierādīja, ka latvieši patiešām vienmēr, pat drūmākajos okupācijas gados nezaudēja vēlmi atjaunot savu valsti. Tas bija pamats, uz kura balstījās pasaules demokrātiskās valstis, kas neatzina Latvijas iekļaušanu PSRS sastāvā.

Ints Cālītis vienmēr palika uzticīgs savai dzimtenei. Jau 1944. gadā viņam bija iespēja pamest Latviju, Rīgas ostā stāvēja kuģis, kas viņu kopā ar māti, māsu, brāli aizvestu uz Rietumiem. Tēva sagādātās biļetes palika neizmantotas. 1981. gadā čeka viņam ieteica emigrēt uz Rietumiem, lai, kā viņu brīdināja, nevajadzētu piedzīvot ceļojumu uz austrumiem. Cālītis atteicās no tāda piedāvājuma, lai gan tajā laikā iespēja aizceļot uz brīvo pasauli daudziem bija nepiepildāms sapnis. Cālītim daudz svarīgāks likās sapnis par brīvību tepat Latvijā.

Ints Cālītis ar savu konsekvento darbību ieņēma ļoti nozīmīgu vietu disidentu vidū. Bija pazīstams visā Padomju Savienībā, ne tikai Latvijā. Izcēlās ar nosvērtību, mieru, savaldību. Savu viedokli argumentēja, neļāva valdīt emocijām, kam, kā viņš apgalvoja, politikā nav vietas. Viņš bija prognozējams cilvēks ar stabiliem uzskatiem. Tieši tāpēc viņa viedokli augstu vērtēja, viņu cienīja gan Maskavā, gan citur. Ints, kā sacīja viņa dzīvesbiedre Ināra Serdāne, nebija viendienītis, kas uzšvirkst uz vienu akciju, kaut ko paveic – noplēš sarkano karogu, paceļ kādu lozungu, izkaisa lapiņas – un atkal pazūd, kā kurmis ierakdamies dziļi zem zemes. Tādi dīvainīši, dažādi ekstrēmisti uzklīda ik pa brīdim. Tie nāca un gāja. Bet Ints palika. Mierīgs, savaldīgs, nosvērts, bet ar dzelžainu pārliecību. Un tā gadu gadiem, visu mūžu.

Inta Cālīša stāstu par trim elles lokiem gulaga valstībā – čekas kazemātos, lēģeros, etapos, pārsūtišanas cietumos – var salīdzināt vienīgi ar piedzīvojumu romānos aprakstīto varoņu ceļojumiem uz tālām, eksotiskām, mežonīgām zemēm. Mūsdienu cilvēks, kas dzīvo brīvā, dabiskā vidē, nevar ne iedomāties, ka pavisam nesen bija iespējama tik absurda kārtība, šausminoša nežēlība, verdzisks darbs. Gulags nokāva tūkstošus Latvijas patriotu. Bet Cālītis izdzīvoja, uzvarēja Kolimu ar tās badu, slimībām, mežonīgo aukstumu, pēc tam arī Mordviju, Čusovajas cietumu, Permas lēģeri. Par spīti visam, saglabāja veselību, prāta skaidrību, atgriezās mājās piedalīties *dziesmotajā revolūcijā*, Tautas frontes darbībā. Viņam izdevās piepildīt mērķi, par ko cīnījās visa mūža garumā, – viņu ievēlēja Augstākajā Padomē, un 1990. gada 4. maijā viņš balsoja par Latvijas valsts neatkarības atjaunošanu. 1991. gada augustā viņš vēlreiz ieradās čekas citadelē – *stūra mājā*. Taču šoreiz kā uzvarētājs, kas piedalījās baisā moku nama, ļaunuma perēkļa likvidēšanā.

Vai tas nav apbrīnojams mūžs, par ko var uzņemt filmas, uzrakstīt ne vienu vien grāmatu?

Kopā ar Intu Cālīti ceļojot pa gulaga valstību, atklājas tā baisā vēsture, totalitārisma īstenā, šausminošā būtība. To tagad labi

atklājuši vēstures pētnieki. Taču stāstā par Intu Cālīti ir ne tikai kaili fakti, auksti skaitļi par represēto, nometnēs nobendēto miljoniem, bet arī dzīvā vēsture – viena konkrēta cilvēka paša acīm redzētais, piedzīvotais, izjustais, izsāpētais. Barakas ar cietu dēļu lāvām, Stolipina vagoni ar silķi un cukura sauju, pārsūtīšanas cietumi ar sanitāro apstrādi, kriminālistu ļaundarības, cīņa par maizi, dzīvību – tā bija Cālīša dzīves ikdiena daudzu gadu garumā. Tāpēc viņa atmiņas nav tikai vēsture, tajās rodams kaut kas dziļāks, patiesāks, satraucošāks.

Ne mazāk šokējošas ir Inta Cālīša un Ināras Serdānes atmiņas par viņu ģimenes dzīvi brīvībā, *lielajā lēģerī*, kā disidenti dēvēja Padomju Savienību. Tolaik, sešdesmitajos, septiņdesmitajos, astoņdesmitajos gados, propaganda dižojās, ka dzīvojam vishumānākajā, brīvākajā valstī, ka apspiestība, cilvēku vajāšana sastopama vienīgi tur, aiz kordona, *briesmīgajos Rietumos*. Inta Cālīša un Ināras Serdānes vēstījums par viņu ģimenes izsekošanu, dzīvokļa kratīšanām, bērnu vajāšanu atklāj, cik melīgas bijušas šīs runas. Patiesībā daudzu cilvēku dzīve tika malta un kropļota ne mazāk nežēlīgi kā Staļina valdīšanas gados. Represiju apjoms mazinājās, taču ūsainā *tautu tēva* gars dzīvoja, vardarbība neizzuda, tā kļuva vienīgi rafinētāka, slēptāka, absurdāka. Vienlaikus ar atklāto, visiem redzamo dzīvi ritēja otra, sabiedrības vairākumam nezināmā režīma oponentu, disidentu dzīve ar vajāšanām, izsekošanu, ierobežošanu. Mordvijā, Permas apkārtnē, Čusimā vēl aizvien dzeloņdrāšu ieskautās barakās tika turēti tūkstoši mocekļu, vēl aizvien kursēja Stolipina vagoni, darbojās pārsūtīšanas cietumi ar konvojiem, suņu zobiem pie cilvēku kājām, čekas darboņiem, kuri pratināja, spīdzināja, izsekoja un vērsās pret cilvēku tikai tāpēc, ka viņš lasījis kādu grāmatu, devis to citiem, paudis savas domas vai mēģinājis aizceļot uz ārzemēm. Par šiem *noziegumiem* cilvēku varēja apsūdzēt dzimtenes nodevībā, padomju īstenības apmelošanā, iegrūst čekas dzirnavās un tur malt, pazemot, psiholoģiski sagraut. Šī absurdā, antihumānā realitāte kropļoja ļaužu morāli. Vieniem lika pārdoties, zemoties, lai

nodrošinātu sev kaut cik labāku dzīvi, otrs piespieda tapt par *stukačiem*, trešos, it īpaši humanitāro jomu darbiniekus – vēsturniekus, rakstniekus, žurnālistus –, pārvērtā par apzinātiem demagogiem, patiesības viltotājiem. Gandrīz visiem lika dzīvot ar divām sejām, justies kā absurdā teātrī, kur katrs spēlē savu lomu, slēpjas zem maskas, pielāgojas, melo, lišķē, uzmanās par katru pausto vārdu un tikai mājās, šaurā pažiņu pulciņā atklāj savas patiesās domas.

Meli un cilvēku bailes bija tas pamats, uz kura balstījās sarkanais totalitārisms. Disidentus vajāja tieši tāpēc, ka viņi dzīvoja citādi, ne tā kā vairums sabiedrības, – pauda patiesību un nebaidījās. Kad ļaudis atklāja patiesību par asiņaino pagātņi un beidza baidīties, ļaunuma impērija sabruka. Kompartija bija izgrūdusi miljardus, lai bruņotos, ražotu raķetes, kodolieročus, tankus, bet šie gigantiskie spēki nespēja nosargāt tās varu. Baisās patiesības atklāšana bija kā atombumba, kas uzspridzināja un sagrāva ļaunuma impēriju. Ja patiesība būtu nākusi gaismā agrāk, tad totalitārisms nebūtu noturējies līdz astoņdesmito gadu otrajai pusei.

Stāsts par Intu Cālīti ir nežēlīgs, jo atklāj mūsu toreizējo nāvumu, glēvumu, divkosību, nezināšanu. Patiesība ilgi palika nezināma arī tāpēc, ka mums, vairumam sabiedrības, to nemaz negribējās atklāt. Ērtāk bija iekļauties režīma sludinātās ideoloģijas Prokrusta gultā. Mēs ticējām saviem dievekļiem – dzejniekiem, māksliniekiem, aktieriem, komponistiem, kas stāstīja, ka jāmīl ne tikai *mazā*, bet arī *lielā* dzimtene, ka ļauns bijis tikai Staļins, bet Ļeņins vedis uz gaišo nākotni. Šiem elkiem ticam arī vēl tagad, ne mazāko atbildību neprasām no tiem, kuri, ieņemdami atbildīgus amatus, baudīdami dažādas priekšrocības uz mūsu rēķina, melus izplatīja apzināti, ciniski un nekaunīgi iesaistījās brīvās domas apspiešanā.

Grāmata par Intu Cālīti vajadzīga arī tādēļ, ka sistēma, kas radīja un vajāja disidentus, nebūt nav gājusi bojā līdz ar ļaunuma impērijas sabrukumu. Tā cietusi pamatīgus zaudējumus, taču nav piedzīvojusi Nirnbergas tiesu, izrāda apbrīnojamu dzīvību, mainās,

pielāgojas, pamazām atdzimst, jo tie, kuri šo pasauli radīja un sargāja, vēl aizvien ir tepat blakus, un viņi meklē attaisnojumu savai rīcībai, dara visu, lai aizmirstu ļaundarības, lai nerunātu, nerakstītu par noslepkavotajiem miljoniem un tādiem cilvēkiem kā Ints Cālītis. Tapat Rīgā daudzās krievu grāmatnīcās ir milzums biezu, spožos vākos iesietu monogrāfiju, kuru autori attaisno staļinismu un tā auklējumu – gulagu ar miljoniem vergu. Vardarbību, teroru dēvē par saprātīgu *proletariāta* cīņas metodi. Pietušē čekas represijas, slavē Staļina veikumu industrializācijā, cīņā ar Hitleru, noliedz viņa līdzdalību Otrā pasaules kara izraisīšanā un Austrumeiropas, arī Latvijas, paverdzināšanā. Brežņeva laikus tēlo kā spožu laikmetu, ņirgājas par Latvijas valsti un demokrātiju, tiešā un netiešā veidā slavē sociālismu, totalitārismu. Romantizējot drūmo pagātņi ar stāstiem par visiem garantēto medicīnu, izglītību, darbu, sociālo aizsardzību, slēpj patiesību par PSRS ekonomikas patieso stāvokli. Lai cik paradoksāli, bet aicinājumi atgriezties pagātnē gūst atsaucību, mulsina cilvēku prātus. Tas nozīmē, ka murgainā pagātne var atgriezties, to balsta kolosāli militārie spēki tepat netālu, aiz mūsu valsts robežas.

Inta Cālīša stāsts atgādina, no kurienes nākam, un liek padomāt, vai gribam atgriezties šajā pagātnē.

I. nodaļa

SĀKOTNE. ĢIMENE

Cilvēks sākas ģimenē. No vecākiem mantotais, pirmajos dzīves gados gūtais ir visas turpmākās dzīves pamats.

Vectēvs un grāmatas

Ints Cālītis:

– *Mana pārlicība izveidojās ģimenē. Uzskati sāka veidoties jau agrā bērnībā, kad uztvēru, ko runā mani vecāki un cilvēki, kas viesojās mūsu mājā. Es biju viens no tā sauktajiem klusajiem bērniem, kas šķiet nemaināmi, rokas pa grāmatām, dzīvo izlasīto grāmatu pasaulē. Bieži vien tēva bibliotēkā pievērsos tādām grāmatām, kuras nebūt nebija piemērotas manam toreizējam vecumam. Bet tik un tā es tās lasīju, jo nojautu – tā ir laba, vērtīga grāmata. Ka no lasītā maz sapratu – tā pavisam cita lieta. Starp manām pirmajām grāmatām bija pat Platona filozofija. Jā, jā! Arī Aleksandra Grīna “Pasaules vēsture”. Protams, tas viss diezin vai varēja būt piemērots septiņus astoņus gadus vecam puikam. Bet no Platona es līdz pat šim laikam atceros apgalvojumu: skaista ir tikai tā lieta, kas derīga. Ja lieta nav piemērota paredzētajam mērķim, tā nevar būt skaista. Ko līdz grezns šķēps, ja ar to nevar cirst? Atceros, kā Platons sprieda par miskastēm, kas varbūt neesot estētiski pievilcīgas, bet, ja tās pildot savas funkcijas, tad esot skaistas. Manā rīcībā bija arī vectēva, rakstnieka Eduarda Cālīša, bibliotēka. Ciemojoties pie viņa, varēju paņemt grāmatas*

lasīšanai. Vecaistēvs bieži deva ierosmi – palasi to un šito... Pirmais alfabēts, ko iemācījos, bija gotu – vecā rakstība. Manai vecmāmiņai bija daudzas burtnīcas no sērijas “Mazās Jaunības Tekas” gotiskiem burtiem. Viņa man lasīja priekšā, kamēr pats nebiju ticis līdz tai mākslai. Lai mudinātu mani lasīšanai, viņa man iemācīja gotu burtus, un es apguvu visu alfabētu. Tikai pēc tam bija latīņu alfabēts.

Brīvdomība – lūk, Cālīšu ģimenes iezīme, kas vijas cauri vairākām paaudzēm. Tā sākās jau ar vectēvu Eduardu Cālīti un, iespējams, vēl daudz agrāk.

Kas bija Eduards Cālītis?

Latviešu Konversācijas vārdnīcā var lasīt, ka viņš dzimis 1881. gadā Rīgā, bet bērnību un jaunības pirmos gadus pavadījis laukos, bijis kalpa dēls. Mācījās, lasīja, pārnāca uz Rīgu, kur strādāja par kantoristu, strādnieku, sāka rakstīt apcerējumus un stāstus. Strādāja *Plēsuma*, *Latvijas Sarga*, vēlāk *Brīvās Zemes* redakcijā. Pirmais stāsts publicēts 1904. gadā. Pirmā stāstu grāmata iznākusi 1905. gadā, tās nosaukums *Dzīvība*. Pēc tam bijuši vēl daudzu citu, galvenokārt stāstu grāmatu izdevumi. E. Cālītis rakstījis arī drāmas, pirmā no tām – *Trīs pirksti* – tapusi jau 1905. gadā. Divi viņa sacerējumi pēc 1940. gada padomju režīma nodibināšanās tika ievietoti *izņemamo* (aizliegto) grāmatu sarakstā: “Partizāni” un “Vēsture kā audzinātāja”.

Var secināt, ka Eduards Cālītis ar neatlaidīgu darbu, nepārtrauktu pašizglītību spēja no trūcīga laucinieka, kalpa dēla pacelties līdz cienījama vārda mākslinieka līmenim. Viņš bija brīvdomātājs tāpat kā daudzi tālaika rakstnieki, mākslinieki. Izrādīja vienaldzību reliģijai, tajos laikos tā skaitījās klaja dumpība. Bija aktīvs 1905. gada revolūcijas dalībnieks. Kad sākās tās atplūdi, kopā ar ģimeni pameta Rīgu, kur kļuva pazīstams kā varai nepakļāvīgs sabiedrisks darbinieks. Patvērumu atrada kokrūpnieka, mecenāta Augusta Dombrovska mājā Vecmīlgrāvī, kur pulcējās un uzturējās daudz jauno rakstnieku un mākslinieku. Tādēļ šim namam tika dots *Burtnieku nama* nosaukums.

Tēvs un māte

Vecmīlgrāvī, *Burtnieku namā*, 1906. gadā pasaulē nāca Inta tēvs Maksis Cālītis. Netika kristīts. Kāpēc? Varbūt tāpēc, ka viņa tēvam vajadzēja bēguļot, nedrīkstēja rādīties varas iestādēs, tajā skaitā baznīcā. Bet varbūt tāpēc, ka dumpīgais rakstnieks Eduards Cālītis nemaz nedomāja, ka viņa dēlam vajadzīga kristīgās baznīcas svētība?

Maksis Cālītis sekoja tēva paraugam, kļuva žurnālists. Maizi pelnīja ar rakstišanu un fotografēšanu. Ints atceras, ka tēvs darbojies ar iespaidīgu, profesionālu bilžu uzņemšanas ierīci – pie trijkāja piestiprinātu lielu koka kasti un tālaika modernāko šaurfilmu aparātu *Leica*. Pēc daudziem gadiem *Leicu* pazina kā Padomju Savienībā ražoto fotoaparātu *FED*.

Kādas bija Makša Cālīša spilgtākās īpašības?

Ints Cālītis:

– *Viņš bija ļoti enerģisks un darbīgs, visur izvirzījās vadītājos. Izteikts līderis. Lielisks orators. Visu mūžu esmu apskaudis viņu par spožo runas talantu, ilgojos, lai man būtu kaut daļa no viņa prasmes uzstāties. Pēc kara, kad dzīvojām Kurzemes pusē, tika bērēta kāda 80 gadus sasniegusi vecmāmiņa. Kapos vārdu ņēma mans tēvs, un... viņa teiktā kapa runa aizkustināja visus pavadītājus. Par nepazīstamu cilvēku prata pateikt tādus vārdus, ka bēriniekiem bira aizkustinājuma asaras.*

Arī Inta māte Lidija Cālīte ir dzimusi Rīgā 1910. gada 23. jūnijā. Tāpat kā Maksis Cālītis, bijusi vecākā starp saviem brāļiem un māsām. Rīgā beidza vidusskolu, vienlaikus arī kursus, kas ļāva kļūt par profesionālu mākslas izšuvēju. Strādāja darbnīcā, kas gatavoja karogus. Šuva burtus, attēlus. Pēc apprecēšanās algotu darbu nestrādāja. Pēc Otrā pasaules kara, protams, viss bija citādi, bet par to turpmāk.

Ints atceras, ka viņu mājā uz visiem palagiem greznojās izšūtas monogrammas. Māte nodarbojusies arī ar aušanu, audusi jostas, prievītes.

Mātes tēvs Jēkabs Dzenis bijis tālbraucējs jūrnieks – bocmanis. Braucis uz tirdzniecības un vaļu mednieku kuģiem. Pirmā pasaules kara laikā Vācija internēja šo kuģi un viņš nokļuva austriešu gūstā. Cars Nikolajs II par gūstā izciestajām mokām dāvināja muižu Mandžūrijā. Ints esot redzējis dokumentu ar paša Nikolaja II parakstu un pils fotogrāfijas, bet Mandžūrijas muižu ne vectēvs, ne kāds cits no ģimenes nekad nav apmeklējis.

Inta māte bijusi liela dziedātāja. Bērni jau agrā bērnībā zināja daudzas tautasdziesmas. Ne tikai melodijas, bet arī vārdus. Tautasdziesmās slēptais gara spēks Intu pavadīja visa mūža garumā. Bija atspaidis arī laikā, kad ritēja cīņa par kailās dzīvības saglabāšanu. Bet par to vēlāk.

Mātes ģimenei Kundziņsalā piederēja neliela mājiņa. Tur viņa dzimusi, augusi. Mājiņa saglabājusies līdz pat mūsdienām. Intam atmiņā palicis, ka mātes vecāku mājā bēniņos glabājies jūrnieku misiņa tālskatis, ar ko bērni vērojuši kuģu kustību Daugavā.

Pēc apprecēšanās un pirmdzimtā sagaidīšanas Maksis Cālītis un viņa jaunā sieva gribēja dzīvot patstāvīgi, bez vecāku uzraudzības un kontroles. Noīrēja dzīvokli Mellužos un kādu laiku mājoja tur. 1931. gada 5. martā psaulē nāca pirmdzimtais – Ints. Viņa pirmie dzīves mēneši pagāja Mellužos. Jūrmalā ilga dzīvošana nebija lemta. Maksis Cālītis saņēma piedāvājumu strādāt par redaktoru Alūksnes laikrakstā *Malienas Ziņas*. Ģimene pārcēlās uz Alūksni, kur piedzima Inta māsa Maija. Arī Alūksnē neiznāca ilgstoša palikšana. Maksis Cālītis kļuva par *Limbažu Vēstneša* redaktoru, un ģimene ceļoja uz šo Vidzemes pilsētu. Tobrīd Intam bijuši pieci gadi.

Vīra vecākus nav aizmirsusi arī **Ināra Serdāne**:

– *Maksis Cālītis vienmēr bija nemiera dzīts. Es domāju, ka biežā darbavietas maiņa bija saistīta ar viņa diktatorisko, egoistisko raksturu. Gribēja, lai visur dara tā, kā viņam ņatika. Mētāšanās no vienas vietas uz citu neļāva nekur nostabilizēties, nokārtot savu dzīvi, vismaz vienā vietā justies kā mājās.*

Arī Limbažos ilga palikšana neiznāca. Drīz vien Cāliši atgriezās Rīgā un dzīvoja tās nomalē, Rumpmuižas (tagad – Augusta Deglava) ielā. Braucot no centra, vajadzēja tikt pāri dzelzceļam, un tūlīt arī bija mājiņa, kurā apmetās žurnālists Maksis Cālītis ar ģimeni. Šajā mājā Cāliši nodzīvojuši līdz pat ģimenes apgādnieka arestam. Viņu apcietināja K. Ulmaņa diktatūras laikā par darbību *Pērkoņkrustā*. Atrada ieročus, kas, kā atceras Ints, vienmēr bijuši Cālišu mājā.

Maksis Cālītis bija viens no tiem, kuri neieklāvās *tautas vadoņa* slavinātāju korī. Pēc 15. maija notikumiem vērsās pret autoritāro režīmu un vairs nevarēja strādāt par žurnālistu.

Pēc tēva aresta ģimenei sākās grūtību periods, ko visasāk, protams, izjuta māte. 1936. gadā jau pēc tēva aresta piedzima trešais bērns – Gundars. Rīgu vajadzēja pamest, Lidija Cālīte ar trim bērniem pārcēlās uz Inčukalnu, blakus tēvabrāļa Jura jauncēlamajai mājai Irēja istabu Bajāros, ko vēlāk sauca par Gaujaskalniem. Juris tobrīd bija vislabāk situētais starp tēva brāļiem un māsām. Acīmredzot Inta mamma cerēja, ka vīrabrālis palīdzēs pārvarēt smago brīdi, kad vīrs cietumā, bet viņas apgādībā trīs bērni.

Inčukalnā, trijstūrī starp Gauju un Raganas šoseju, tajos laikos bija izveidojies ekskluzīvs dzīvojamais rajons ar daudzām lepnām, greznām mājām. To dēvēja par mākslinieku koloniju, kur, kā Ints atceras, dzīvojuši daudzi Latvijā pazīstami cilvēki, piemēram, aktrises Anta Klints, Milda Brehmane-Štengele un Ella Jēkabsone, tēlnieks Kārlis Zāle. Turpat bijuši arī rūpnieku īpašumi – kotedžas, kas piederējušas, piemēram, par etiķa karali sauktajam Riškem, zābaksmēra *Vici* ražotājam Mednim, Rīgas prefektam Grīnbergam un citiem.

Dievturība un vēsture

“Paturi cienā ierašas tautā,
Joprojām vectēvu ticību sargā!”

(A. Pumpurs, Lāčplēsis, 145.)

Abi Inta Cālīša vecāki aktīvi darbojās dievturos. Par šīs tautiskās ticības piekritēju kļuva arī Ints. Līdz pat šim laikam viņš palicis dedzīgs dievturs, ir pētījis dievturības vēsturi un lomā Latvijas vēsturē. Prot par to stāstīt plaši un ieinteresēti.

Ints Cālītis:

– *Divdesmitā gadsimta sākumā dievturība bija brīvdomība, sacelšanās pret valdošo eliti. Baznīcai bija liela ietekme uz politiku, visu valsts dzīvi. Bet dievturība bija oficiālo kristīgo konfesiju pretmets, tātad opozīcija, vērsšanās pret masveida ideologizāciju. Dievturu ietekme nemitīgi palielinājās. Ja pret to nebūtu vērsies Ulmanis pēc 15. maija apvērsuma, ja nebūtu bijis 1940. gads un karš, tad droši vien tagad vismaz puse latviešu būtu dievturi. Īpaši plaši dievturu kustība sakuploja radošajā inteliģencē. Rakstnieki, mākslinieki un virsniecība bija dievturu kodols.*

Seno dievību atdzimšanu un attīstību veicināja nacionālās pašapziņas pacēlums pēc valsts nodibināšanas. Tā atspoguļo mūsu tautas unikālo vēsturi. Dzejnieks Auseklis, iepazīties ar tautasdziesmām, folkloru, uzskatīja, ka mūsu senču ticība varētu būt līdzīga seno grieķu reliģijai. Šis uzskats atspoguļojās viņa dzejas pasaulē. Ja esam radījuši tik unikālu parādību kā mūsu folkloru, tad nevar būt, ka ticības lietās mums būtu citāda kārtība nekā grieķiem, domāja Auseklis. Jābūt kaut kam līdzīgam. Viņa dzejnieka fantāzija radīja “dievību” plejādi, piemēram, Līgu, Potrimpu, Pērkonu, Pikolu u. c. Arī Andreja Pumpura dzejnieka iztēle, rakstot “Lāčplēsi”, uzbūra nebijušu dievību tēlus. Lai par to pārliecinātos, vajag tik palasīt, piemēram, “Lāčplēša” pirmo dziedājumu. Kā redzams, seno latviešu mitoloģijas restaurēšanas mēģinājumi sākās vēl pirms Brastiņu Ernesta.

Dievturības pamatā ir uzskats par cilvēka un dabas vienotību. Cilvēks ir neatņemama dabas sastāvdaļa. Latviešiem Dievs nekad nav bijis lēmējs,

soģis, no kura dusmām ir jābaidās, tas ir kā Baltais Tēvs, kas viesojas Jaužu vidū un palīdz tiem ar padomu. Latviešiem svešs bijis tāds pret dabīgs jēdziens kā iedzimtais grēks. Par dievturības pārākumu salīdzinājumā ar citām populārām reliģijām liecina tas, ka dievturiem nav dogmu un kanonu, kas traucē jaunu ideju attīstībai. Dievturība cieši saistīta ar tautasdziesmām, ko varētu uzskatīt par pamatu, uz kura celta visa latviešu garīgās pasaules ēka. Kā jebkurai nacionālai reliģijai, dievturībai nav pieņemama mesiānisma ideja, kas citu reliģiju gadījumā ir izraisījusi neiecietību un vardarbību pret citādi domājošiem. Reliģiski motivēta vardarbība ir vērojama jau senenos laikos un nav beigusies arī mūsdienās.

Dievturu spēcīgākā draudze bija Rīgā, kur koncentrējās tautas intelekts. Ietekmīga draudze darbojās arī Liepājā.

Vienreiz nedēļā, svētdienās, dievturi pulcējās uz svētrītu. Rīgas draudzei tie notika Lazaretes ielā, kur Neatkarīgo mākslinieku biedrībai bija sava māja. Kāds no dievturiem – visbiežāk Brastiņš – teica svētrunu. Dažkārt šo pienākumu veica arī citi aktīvisti. Spēlēja kokles, dziedāja dievturu koris. Daudzi apmeklētāji uz svētrītiem gāja tautas tērpos, šādā izskatā iziedami cauri visai Rīgai.

No kurienes Intam dziļā interese un plašās zināšanas par savas tautas pagātni un pasaules vēsturi? Lielā mērā tas ir tēva nopelns. Maksis Cālītis labprāt daudzus vakarus pavadīja kopā ar bērniem, stāstīja par Latvijas senatni. Acīmredzot viņa pasniegtās vēstures stundas Intam kļuva par vēsturiskās domāšanas pamatu, kas saglabājās visu dzīvi.

Ints Cālītis:

– Mūsu ģimenē nekad netika akcentēta doma, ka vācu valdīšanas 700 gadi bijuši verdzības gadi. Šī atziņa nav īsti pareiza, tā nebija verdzība šī vārda parastajā izpratnē, jo visu laiku bija zināma pretestība valdošajiem spēkiem. Arī kristietībai. To apstiprina 19. gadsimta “Baznīcu vizitācijas protokoli”, kuri atklāj, ka patiesībā latvieši ļoti maz ko sajēguši no kristīgās reliģijas. Daudz vairāk mūsu senču gara dzīvi ietekmēja tautasdziesmas, kas, piemēram, lietuviešiem ir gandrīz zudušas. Mums valdošā reliģija bija

protestantisms, vācu baznīckungi rūpējās vienīgi par līdzdalību rituālos. Viņiem bija mazsvarīgi, ko domā un jūt latvieši savā vidē. Turpretī lietuviešiem katolicisms aizliedza visu, ko nebija akceptējusi baznīca, arī tautasdziesmas. Latvijā kristīgā baznīca neatgriezeniski nostiprinājās tikai pēdējos simts gados. Pirms tam tās vara bija nosacīta. Latvieši savā gara dzīvē bija brīvi cilvēki. Viņi samaksāja savas nodevas muižai, baznīcai un jutās brīvi. Baznīca nevaldīja pār viņu dvēseli. Baznīca runāja svešā mēlē, tā nespēja piekļūt latvieša dvēselei. Tieši tāpēc man nav pieņemama doma par 700 verdzības gadiem. Latvieši nebija vergi, viņi spēja pretoties. Vergs ir tikai tas, kas salauzts, pakļauts garīgi. Latvieši nebija pakļauti garīgi, viņi bija brīvi cilvēki.

Atcerēsimies šos Inta spriedumus. Tie caurstrāvos visu viņa dzīvi turpmākos gados, it īpaši laikā, kad viņu gribēs pārvērst par vergu.

Tāds ir Ints. Tādus uzskatus mantojis no tēva, mātes, vectēva. No visas ģimenes. Dumpinieks, brīvdomātājs ar dziļu interesi par savas tautas pagātni, tās gara mantām, folkloru. Un ideālists, kam par visu svētāks ir Dzimtenes vārds. Šādai pasaules uztverei viņš palika uzticīgs visu mūžu. It kā nacionālists, tomēr citāds nekā daudzi par nacionālistiem sauktie.

Lai stāsts par Makša Cāliša ietekmi uz dēlu būtu vēl pilnīgāks, minēsim fragmentu no Inta vēstules tēvam (tā rakstīta 1955. gada 12. janvāri Kolimā):

“Atceros, Tu kādreiz rāji mani, kad biju pārnācis ar pārsistu degunu. Tu rāji mani ne par to, ka biju kāvies, bet ka biju slikti kāvies – to esmu iegaumējis.”

Apstājies, lasītāj, un mazliet padomā par šiem vārdiem.

Inta Cāliša tēvs Maksis
un māte Lidija

Ints Cālītis 1933. gadā

Lidija Čālīte ar bērniem Intu, Maiju un Gundaru 1938. gadā